

Matvælaráðuneytið
Borgartúni 26
105 Reykjavík

Sent á samráðsgátt
Reykjavík, 24. febrúar 2023

Efni: Umsögn um drög að þingsályktunartillögu um matvælastefnu, mál nr. 31/2023

Þann 10. febrúar sl. birti matvælaráðuneytið í samráðsgátt stjórnvalda drög að þingsályktunartillögu um matvælastefnu til ársins 2040 og óskaði eftir umsögn um efni draganna. Umsagnarfrestur var veittur til 24. febrúar 2023.

Samtök fyrirtækja í landbúnaði (hér eftir „SAFL“ eða „**samtökin**“) hafa tekið umrædd drög til skoðunar (hér eftir „**tillagan**“) og verður hér gerð grein fyrir sjónarmiðum samtakanna.

SAFL fagnar því að fram séu komin drög að tillögu til þingsályktunar um matvælastefnu til ársins 2040. SAFL telur að tillagan geti orðið grunnur að stefnu fyrir íslenska matvælaframleiðslu en telur mikilvægt að skýra og bæta ákveðin atriði svo markmið stefnunnar nái fram að ganga.

A. Almennt um tillöguna

1. Meginmarkmið stefnunnar er „...að efla og styðja við íslenska matvælaframleiðslu þannig að Ísland verði leiðandi í framleiðslu á heilnæmum matvælum í sátt við umhverfi og samfélag.“ Í greinargerð tillögunnar segir að „*Matvælastefnu Íslands er ætlað að vera leiðandi í ákvarðanatöku til að **stuðla að aukinni verðmætasköpun** í matvælaframleiðslu hér á landi, tryggja fæðu- og matvælaöryggi og auka velferð fólks í sátt við umhverfi og náttúru.*“
2. Mörg atriði framtíðarsýnar í matvælaframleiðslu sem birtist í tillögunni tengjast sterkum böndum. Þar skal helst nefna að g. liður framtíðarsýnar er í raun grunnur að því að hægt sé að vinna að öðrum atriðum framtíðarsýnarinnar. Sé matvælaframleiðsla ekki arðbær né tryggi byggðafestu og uppbyggingu þekkingar í samfélaginu er tómt mál að tala um tryggt fæðuöryggi og kolefnisjöfnun matvælaframleiðslu svo dæmi séu tekin. Því ætti arðbærni og aukin verðmætasköpun að vera forgangsmál matvælastefnu þar sem önnur markmið eru síðan byggð á þeim grunni.
3. Íslensk matvælaframleiðsla stendur að mörgu leiti nokkuð sterkt hvað arðsemi varðar, þá sérstaklega þegar litið er til sjávarútvegs. Landbúnaðurinn hefur hins vegar glímt við margvíslegar áskoranir undanfarin ár og áratugi og mikilvægt er að rétta þann mikla aðstöðuhalla sem íslenskur landbúnaður býr við í samanburði við önnur ríki í Evrópu, eigi markmið matvælastefnu eftir að ganga.
4. Huga þarf vel að því að samkeppnishæfni innlendar matvælaframleiðslu skerðist ekki heldur styrkist með aðgerðaáætlun sem boðað er að fylgi í kjölfar samþykktar þingsályktunartillögu um matvælastefnu fyrir Ísland. Í þeim efnum þarf að hafa í huga möguleika innlendar matvælaframleiðslu m.a. út frá norðlægri legu Íslands.

B. Sjálfbærni matvælaframleiðslu

5. Þegar fjallað er um sjálfbærni matvælaframleiðslu er mikilvægt að líta ekki einungis til umhverfislegrar sjálfbærni heldur einnig hinna tveggja stöða sjálfbærni; efnahagslegrar og félagslegrar. Komið er inn á ákveðna þætti félagslegrar sjálfbærni í 2. kafla tillögunnar „Samfélag“ (kafla C í umsögn þessari) en hvergi er minnst á efnahagslega sjálfbærni utan g. liðar Framtíðarsýnar þeirrar sem birtist í tillögunni. Sjá nánari umfjöllun í kafla C.
6. Í lið 1.4 í tillögunni er fjallað um samdrátt í losun gróðurhúsalofttegunda vegna matvælaframleiðslu, m.a. með orkuskiptum og breyttum framleiðsluháttum. Þá fjallar d. liður framtíðarsýnar tillögunnar einnig um kolefnishlutlausu matvælaframleiðslu. Bændur og fyrirtæki í landbúnaði hafa ráðist í ýmis verkefni til að draga úr losun sem og mótvægisáðgerðir af ýmsum toga. Hafa þær aðgerðir skilað góðum árangri og hægt er að gera enn betur í þeim málum.
7. Það ber þó að hafa í huga að hvorki orkuskipti í landbúnaði né mótvægisáðgerðir í formi skógræktar eða endurheimts votlendis hafa nokkur áhrif á mælda losun frá flokknum „Landbúnaður“ í Landsskýrslum um losun gróðurhúsalofttegunda (National Inventory Report – NIR) sem Umhverfisstofnun skilar til ESB og loftslagssamnings Sameinuðu þjóðanna í samræmi við skuldbindingar Íslands í loftslagsmálum. Af þeim sökum kallar markmið um kolefnisjöfnun matvælaframleiðslu á sértækt bókhald, þá sérstaklega hvað landbúnaðinn varðar.
8. Um 59% kolefnislosunar frá landbúnaði í Landsskýrslum kemur frá búfé (iðragerjun og meðhöndlun húsdýraáburðar) og 40% frá nytjajarðvegi (áburðarnotkun (lífrænn og ólífrænn), lífrænum áburði frá dýrum á beit og plöntuleifum).¹ Ekki er tekið tillit til bindingar graslendis, skógræktar né endurheimt votlendis í þeim flokki en binding af völdum þessa skráist undir flokkinn „LULUCF“. Því liggur nokkuð ljóst fyrir að eina leiðin til að draga úr losun innan flokksins „Landbúnaður“ í Landsskýrslum er að fækka búfénaði eða finna nýstárlegar aðferðir við fóðrun og áburðarnotkun. En kolefnisjöfnun er harla hægt að ná í þessum flokki. **Af þessum sökum þyrfti að halda sérstaklega utan um kolefnislosun og bindingu sem sannarlega tilheyrir landbúnaðinum til þess að fá fram raunhæfa nústöðu greinarinnar.**
9. Í lið 1.5 er fjallað um hringrásarhagkerfið og fullnýtingu afurða. Í því samhengi vekur SAFL sérstaklega athygli á að litið verði til förgunar dýra- og sláturleyfa og annars lífræns úrgangs. Hægt er að nýta slíkan úrgang m.a. í gerð áburðar og jafnvel til fóðurgerðar, ef flokkun efna er með tilteknum hætti. Mikilvægt er að tryggja aðgengi að förgunarúrræðum um allt land svo markmið um fullnýtingu afurða náist.

C. Samfélag

10. Mikilvægt er að landbúnaðinum sé búið skýrt lagalegt starfsumhverfi sem styður við aukna verðmætasköpun. Nú liggur fyrir að íslenskur landbúnaður býr ekki við sömu eða sambærileg rekstrarskilyrði og önnur Evrópulönd hvað varðar mögulega hagræðingu í sláturiðnaði. Ljóst er að með aukinni hagræðingu í þeim hluta framleiðsluferils kjöts, þ.e. slátrun og vinnslu, yrði framleiðslan arðbærari og starfsemin myndi færast nær

¹ Sjá umfjöllun um losun frá landbúnaði á bls. 21-24 í útdrætti úr Landsskýrslu um losun gróðurhúsalofttegunda 2022 á vef Umhverfisstofnunar - [220907 NIR útdráttur 2022.pdf \(ust.is\)](#)

efnahagslegri sjálfbærni. Þannig yrði bæði efnahagsleg og félagsleg sjálfbærni byggðalaga þar sem kjötframleiðsla er stunduð mun traustari en ella.

11. Samtökin leggja enn fremur áherslu á mikilvægi stöðugleika rekstrarumhverfis landbúnaðarins. Framleiðsluferill er í mörgum tilvikum langur, sem dæmi tekur það allt að þrjú ár að framleiða nautgripakjöt, frá því kýrin festir fang og þar til nautgrip er slátrað. Þá eru fjárfestingar miklar í flestum landbúnaðargreinum og með auknum stöðugleika aukast líkur á fjárfestingum í greininni.
12. Þá vill SAFL vekja athygli á því mikilvæga hlutverki sem raforkukostnaður spilar í uppbyggingu matvælaframleiðslu um land allt, þá sérstaklega framleiðslu í gróðurhúsum. Gjaldskrá RARIK á dreifingu raforku í þéttbýli hefur hækkað talsvert undanfarin ár og er verðmunurinn á dreifbýli og þéttbýli nú um 33%.
13. RARIK og Orkubú Vestfjarða er einu dreifiveitur rafmagns sem sótt hafa um leyfi fyrir sérstakri gjaldskrá fyrir dreifingu á raforku í dreifbýli. Verðmunur á raforku hefur því augljós neikvæð áhrif á samkeppnisstöðu sveitarfélaga. Sé val um að byggja orkufrekan iðnað/starfsemi t.d. í Árborg eða annars staðar á Suðurlandi hefur Árborg forskot þar sem einungis er ein verðskrá í gildi þar, hjá HS Veitum.
14. **Í ljósi áherslna á uppbyggingu grænnar matvælaframleiðslu um allt land er mikilvægt jafna rafmagnskostnað enn frekar**, enda mikið réttlætismál gagnvart íbúum og framleiðendum á landsbyggðinni. Ein af undirstöðuáttvinnugreinum þjóðarinnar, ferðaþjónustan, byggir á því að nýta innviði um land allt og með orkuskiptum í bílafloata landsins þurfa innviðirnir einnig að vera til staðar. Það er því mjög óeðlilegt að íbúar landsbyggðarinnar og þ.m.t. matvælaframleiðendur til sveita, beri einir þann kostnað sem felst í endurnýjun og styrkingu dreifikerfis raforku um dreifbýlið í gegnum síhækkandi gjaldskrá.

D. Fæðuöryggi

15. Ekki er hægt að komast hjá því að staldra við lið 3.2 í tillögunni: *“Skoða með heildstæðum hætti samspil loftslagsmála og fæðuöryggis þar sem aukin innlend framleiðsla getur leitt til meiri losunar gróðurhúsalofttegunda hér á landi.”* Rétt er að aukin framleiðsla getur leitt til aukinnar losunar gróðurhúsalofttegunda, það er þó ekki alltaf sjálfgefið. Það getur hins vegar ekki staðið í vegi fyrir frekari framleiðslu enda mikilvægt að nýta auðlindir landsins með skynsamlegum hætti með það að markmiði að svara þörfum neytenda hvað varðar t.d. matvælaframboð. Það kæmi spáskt fyrir sjónir ef Íslendingar myndu feta þann veg að draga úr framleiðslu héraendis af þeirri ástæðu að losun gróðurhúsalofttegunda gætist aukist á móti, en í stað þess þurfa að flytja inn matvæli í auknum mæli og gera viðkomandi framleiðsluland þannig ábyrgt fyrir kolefnisspori þeirrar framleiðslu sem þarf til að tryggja fæðuöryggi hér á landi. Slíkt myndi einnig draga úr þeirri verðmætasköpun sem matvælastefnunni er ætlað að styðja við. Þá þarf einnig að líta til þess kolefnisspors sem flutningar matvæla til Íslands myndu hafa í för með sér.
16. SAFL tekur heilshugar undir lið 2.4 í greinargerð tillögunnar. Umræða um fæðuöryggi hefur sannarlega aukist undanfarin ár og ekki af ástæðulausu. Með aukinni innlendri framleiðslu á fóðri og betri nýtingu áburðar verður matvælaframleiðsla minna háð innflutningi aðfanga og verðmætasköpun eykst. Það liggja sannarlega tækifæri í því að efla framleiðslu á korni, bæði sem fóður fyrir búfé og til manneldis og efla innlenda áburðarframleiðslu með bættri nýtingu hráefna.

17. Í dag stendur innlend framleiðsla fyrir töluverðum hluta fæðuframboðs á Íslandi og þá sérstaklega próteini. Hlutdeild innlendar framleiðslu er 43% í grænmeti, 90% í kjöti, 96% í eggjum og 99% í mjólkurvörum, en sem dæmi aðeins 1% í korni til manneldis, samkvæmt skýrslu um fæðuöryggi á Íslandi, sem unnin var af Landbúnaðarháskóla Íslands að beiðni Kristjáns Þórs Júlíussonar, þáverandi sjávarútvegs- og landbúnaðarráðherra. Ljóst er að hægt er að gera betur í framleiðslu útiræktaðs grænmetis sem og gróðurhúsarækt.

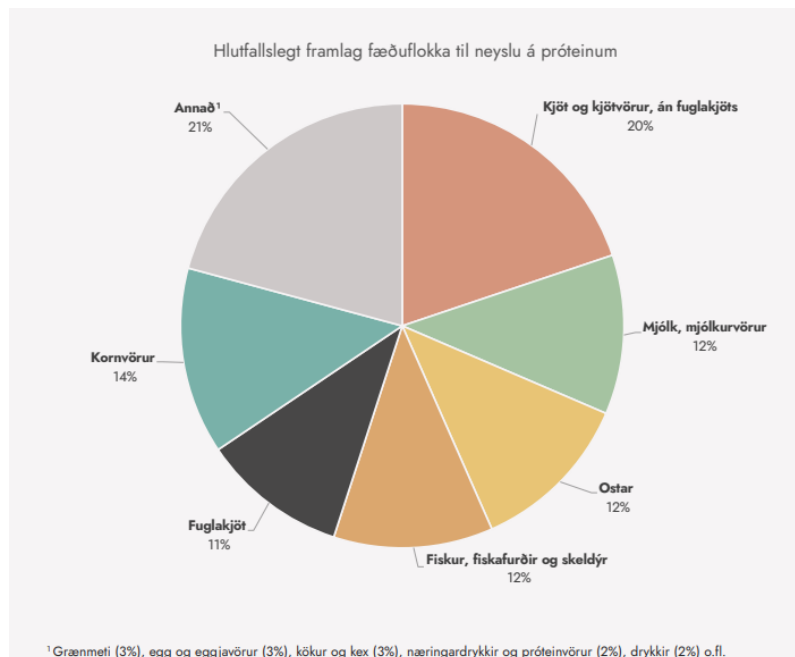
E. Matvælaöryggi

18. Ísland er í sérflokki þegar kemur að lítilli notkun sýklalyfja í landbúnaði, en það skiptir máli varðandi myndun sýklalyfjaónæmra baktería sem er talin mesta heilsufarsógn mannskyns. Til samanburðar er Svíþjóð það land innan ESB sem er með minnsta sýklalyfjanotkun, eða um 11,1 mg/CPU, sem er þó þrisvar sinum meiri notkun en á Íslandi. Rekja má þennan árangur til einstakrar heilbrigðisstöðu íslensks búfjár sem og strangra reglna um notkun sýklalyfja. Mikilvægt er að halda í þessa eftirsóknarverðu stöðu.
19. Matvælasýkingar (súnur) eru einnig fátíðar á Íslandi. Má meðal annars rekja það til harðari viðbragða hérlendis við uppkomu salmonellubaktersmits á kjúklingabúum og kamfýlobaktersmits í afurðum. Hér er allt kjöt fryst ef bakterían greinist í afurðum, en frystingin drepur um 90% af bakteríunni. Vegna þessa hefur Ísland náð algærri sérstöðu í þessum málum. Ekki gildir það sama innan ESB þar sem frysting er ekki talin efnahagslega gerleg, þrátt fyrir að kostnaður fyrir heilbrigðiskerfið og vegna vinnutaps sé talinn í milljörðum evra á hverju ári.
20. Öll mjólk sem framleidd er á Íslandi öll er gerilsneydd skv. reglugerð nr. 851/2012 en gerilsneyðing útrýmir öllum sjúkdómsvaldandi bakteríum sem mögulega geta verið til staðar í mjólkinni og er því mikilvæg til að tryggja öryggi mjólkurafurða. Þá er óheimilt að flytja inn ógerilsneyddar mjólkurvörur, t.d. osta.
21. Með hliðsjón af ofangreindu leggja samtökin til að liður 4.1 verði endurorðaður með eftirfarandi hætti: „*Stuðla að því að matvæli sem framleidd eru hér á landi séu áfram örugg og heilnæm.*“

F. Parfir neytenda

22. Samtökin taka heilshugar undir lið 5.1 um upplýsingar til neytenda. Samkvæmt könnun Gallup í ágúst 2016 skiptir uppruni landbúnaðarafurða íslenska neytendur miklu máli en þá svöruðu 82,2% því að þeir veldu eingöngu, mun frekar eða frekar íslenskt kjöt en erlent þegar verslað er og 88,3% sögðu það skipta öllu, mjög miklu eða frekar miklu máli að upplýsingar um uppruna væru á umbúðunum.
23. Þá er mikilvægt að upprunamerkingar nái ekki einungis til matvöruverslana heldur einnig til mötuneyta og veitingahúsa, með sýnilegum hætti svo neytandinn þurfi ekki að spyrja um uppruna. Með aukinni upplýsingagjöf gefst neytendum færi á að taka upplýst val um neyslu sína.
24. Samtökin taka undir lið 5.3 sem kveður á um að jöfnuður, aðgengi að matvælum og hollusta sé í fyrirrúmi. Mikilvægt er í þessu samhengi að huga að því að næringarþörf einstaklinga sé mætt fyrir öll næringarefni. Til þess að svo sé er mikilvægt að tryggja nægt aðgengi að fjölbreyttum matvælum, bæði úr jurta- og dýraríkinu.

25. Samkvæmt skýrslu Landlæknis um mataræði Íslendinga er ljóst að neysla grænmetis og ávaxta er langt frá ráðleggingum.² Með aukinni áherslu á grænmetisrækt eru tækifæri til að auka neyslu þess. Þá hefur Landlæknisembættið vakið sérstaka athygli á joðskorti meðal barnshafandi kvenna sem má rekja til of lítillar fisk- og mjólkurneyslu. Með breyttum neysluvenjum er afar mikilvægt að öllum sé tryggt aðgengi að matvælum sem svara næringarþörf einstaklinga og að upplýsingar um næringarinnihald séu aðgengilegar og skýrar.
26. Landbúnaðarvörur standa undir stærstum hluta próteininntöku einstaklinga. Þar má nefna mjólkurvörur (24%) og kjöt (31%). Svo hægt sé að tryggja aðgengi að þessum mikilvægu próteingjöfum þarf sérstaklega að huga að starfsumhverfi landbúnaðarins með það að markmiði að auka arðsemi og tryggja áframhaldandi framleiðslu.

G. Annað

27. Í lið b. og h. í kaflanum „Framtíðarsýn“ er talað um „lifandi auðlindir“. Mikilvægt er að skýrt sé hvað flokkast sem lifandi auðlindir, þ.e. hvort einungis sé um að ræða sjávardýr eða hvort villt dýr s.s. gæsir og hreindýr séu þar undir. Með orðskýringu er einnig skýrt að húsdýr flokkast ekki þar undir.

H. Niðurlag

28. SAFL fagna því að fram séu komin drög að tillögu til þingsályktunar um matvælastefnu til ársins 2040. Mikilvægt er að tryggja að grunnframleiðslan búi við góð rekstrarskilyrði svo framþróun og nýsköpun megi njóta sín og hægt verði að ráðast í fjárfestingar og verkefni með það að markmiði að auka verðmætasköpun með sjálfbærni og lágmarks kolefnislosun íslenskrar matvælaframleiðslu að leiðarljósi.

² Aðeins 2% þáttakenda neytir sem nam ráðlögðum dagskammti af grænmeti, ávöxtum og berjum. Sjá bls. 14 í skýrslu Landlæknis um matarvenjur Íslendinga: [Hvadbordaislendingar_vefur_lok_uppf_rt_nov22.pdf](https://www.ctfassets.net/vefur_lok_uppf_rt_nov22.pdf) ([ctfassets.net](https://www.ctfassets.net))

29. Í tillöggunni kemur fram að til að hrinda matvælastefnu til ársins 2040 í framkvæmd verði gerðar áætlanir um aðgerðir til fimm ára í senn og þær birtar. SAFL lýsir vilja sínum til að taka þátt í samráði um þær áætlanir.

Fyrir hönd
Samtaka fyrirtækja í landbúnaði

Margrét Gísladóttir

Margrét Gísladóttir
framkvæmdastjóri SAFL